

**Hulumtimi, vlerësimi dhe
zhvillimi i dokumenteve mbi
biodiversitetin, ndikimin
klimatik në biodiversitet,
restaurimin dhe menaxhimin
afatgjatë të habitateve**

Biodiversiteti - Hulumtime në Terren

Autor: SRD institute
Botues: EC Ma Ndryshe
Rr. Fehmi Lladrovci Nr.67, Prizren,
Rr. Xhemajl Mustafa 9/1 LL-4 Nr.7
www.ecmandryshe.org
info@ecmandryshe.org
029 222 771

Raporti “Biodiversiteti - Hulumtime në Terren” u realizua në kuadër të projektit “Fuqizimi i Organizatave Mjedisore të Shoqërisë Civile në Kosovë (EECSOK)” që mbështetet nga Ambasada Suedeze në Prishtinë dhe zbatohet nga Community Development Fund - CDF.

Përmbajtja dhe qëndrimet e paraqitura këtu nuk përfaqësojnë qëndrimin zyrtar të donatorëve.

**Empowering
Environmental Civil Society
Organizations
in Kosovo**

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Projekt “Kërkimi, vlerësimi dhe zhvillimi i dokumenteve mbi biodiversitetin, ndikimin e ndryshimeve klimatike mbi biodiversitetin, restaurimin e habitateve dhe menaxhimin afatgjatë të tyre” ofron një qasje ndërdisiplinore duke integruar planifikimin hapësinor, kuadrin ligjor dhe ekspertizën ekologjike krahas analizave shkencore dhe cilësore. Duke bashkuar njohuritë nga fusha të ndryshme, synimi është të krijohet një kuptim gjithëpërfshirës i sfidave të biodiversitetit. Projekti thekson rëndësinë e bashkëpunimit midis shkencës mjedisore, politikave dhe dizajnit hapësinor, duke krijuar një bazë për strategji menaxhimi adaptiv të informuara si nga të dhënat ekologjike, ashtu edhe nga dinamika hapësimore. Kjo siguron që veprimet e ardhshme të mbështeten në një perspektivë të mirë-informuar dhe gjithëpërfshirëse.

Qëllimi i projektit është të identifikojë dhe të hartojë zonat kyçe të biodiversitetit në rrezik, me fokus në Prizren, Suharekë dhe Malet e Sharrit. Përmes vlerësimeve në terren, të dhënave GIS, hartave hapësimore, analizave të ekologjisë hapësimore dhe shqyrtimit të planeve ekzistuese të menaxhimit, do të identifikohen habitatet kritike. Këto do të krahasohen me modelet historike dhe aktuale klimatike për të parashikuar ndryshimet ekologjike të së ardhmes dhe për të vlerësuar ndikimin e variabilitetit klimatik mbi biodiversitetin. Gjithashtu, projekti do të vlerësojë nevojën për restaurimin e habitateve, duke dokumentuar përfitimet ekologjike dhe sociale të këtyre përpjekjeve.

Ky raport fokusohet te insektet ujore si aktorë kyç të biodiversitetit, rolet ekologjike dhe ndjeshmëritë e të cilëve i bëjnë ata tregues të vlefshëm për shëndetin e ekosistemeve ujore. Studiimi i tyre ofron një pikë hyrëse konkrete në dinamikën më të gjera të biodiversitetit. Këto gjetje plotësojnë analizat hapësimore dhe klimatike në fazat e tjera dhe vendosin themelet për strategji restaurimi të habitateve të bazuara në qëndrueshmëri.

1

Ekosistemet ujore dhe tokësore të Kosovës janë nën presion gjithnjë e më të madh nga ndryshimet klimatike, transformimi i përdorimit të tokës dhe korniza ligjore e fragmentuar ose e pamjaftueshme për ruajtjen e natyrës. Këto presione janë veçanërisht të theksuara në zona ekologjike si burimet me ujë të ftohtë, përrenjtë burimorë, korridoret lumore dhe zonat pyjore mbrojtëse, ku biodiversiteti luan një rol thelbësor në ruajtjen e stabilitetit ekologjik. Pavarësisht rëndësisë së tyre, këto habitate mbeten pak të studiuara, dhe biodiversiteti i tyre është pamjaftueshëm i dokumentuar dhe monitoruar.

Makroinvertebrorët e ujërave të ëmbla – veçanërisht insektet ujore – janë ndër treguesit më të ndjeshëm të integritetit ekologjik. Prania, bollëku dhe diversiteti i tyre pasqyrojnë gjendjen e mjedisve ujore dhe tokësore përreth, duke i bërë ata të pazëvendësueshëm për të zbuluar herët shenjat e stresit ekologjik. Në Kosovë, të dhënat për këto taksa mbeten të pakta, dhe planifikimi ekzistues i mbrojtjes nuk e merr plotësisht parasysh praninë e specieve të rralla ose endemike me tolerancë të ngushtë ekologjike.

Ky projekt është iniciuar për të adresuar këto boshllëqe të njohurive duke identifikuar, dokumentuar dhe mbështetur mbrojtjen dhe restaurimin e zonave të biodiversitetit me rëndësi kritike. Ai integron të dhënat e vërtetimeve ekologjike me analizën hapësinore, vlerësimin e rrezikut klimatik dhe shqyrtimin e kornizës politike për të informuar strategjitë adaptive të ruajtjes. Duke lidhur provat e mbledhura në terren me kontekste më të gjera hapësinore dhe politike, projekti synon të nxjerrë në pah si vlerën ekologjike të këtyre sistemeve, ashtu edhe nevojën urgjente për masa të synuara dhe specifike për habitatet në mbrojtje.

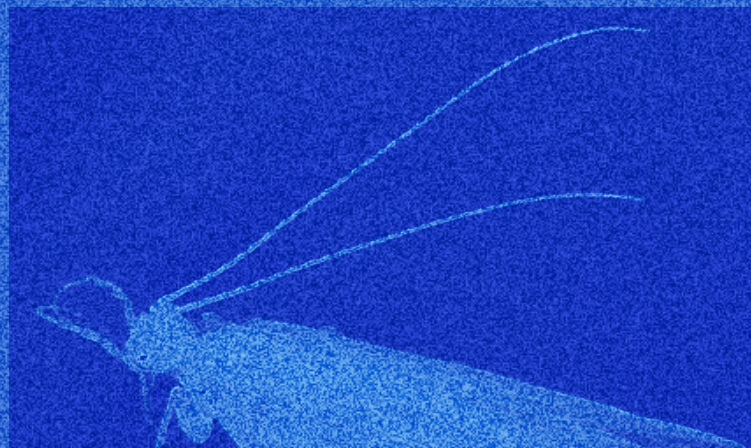
Ky raport paraqet rezultatet e vrojtmeve në terren dhe hulumtimeve laboratorike të komuniteteve të insekteve ujore nëpër disa habitate ujore të Kosovës. Vrojtmet u përqendruan në vendndodhje që përfaqësonin tipe të ndryshme habitatore – lumenj, përrenj, rrjedha të vogla, burime të ftohta – dhe përfshinin si sisteme malore me lartësi të madhe, ashtu edhe ato të ultësirës. Çdo vendndodhje u përzgjedh me qëllim të kapjes së variacionit në strukturën e habitatit lumor, regjimin termik dhe shkallën e ndikimit njerëzor.

Speciet u identifikuan deri në nivelin më të besueshëm taksonomik dhe u vlerësuan në lidhje me karakteristikat e habitatit dhe funksionin ekologjik. Gjetjet zbulojnë praninë e specieve të rralla, endemike dhe me shpërndarje të kufizuar termike, si *Drusus sharrensis*, *Notidobia vaillanti*, *Rhyacophila sarplana*, *Rhyacophila obtusa* dhe *Chaetopteryx stankovici*, shumica e të cilave gjenden vetëm në burime me temperaturë të ulët dhe me toleranca të ngushta ekologjike. Këto taksa karakterizohen nga aftësi e kufizuar për shpërndarje, madhësi të vogla të popullatave dhe specifike të lartë habitatore, duke i bërë veçanërisht të ndjeshme ndaj ndryshimeve mjedisore. Duke lidhur modelet e biodiversitetit me gjendjen e habitatit, studimi identifikon kërcënime kyçe, përfshirë ndryshimet klimatike, degradimin e habitateve lumore, shpyllëzimin, shfrytëzimin e burimeve ujore dhe ndotjen. Rezultatet tregojnë se strategjitë e ruajtjes duhet të shkojnë përtej vetë rrjedhave ujore dhe të përfshijnë edhe habitatet bregore dhe tokësore përreth, të cilat janë thelbësore për sigurimin e strehimit, ruajtjen e qëndrueshmërisë mikroklimatike dhe lehtësimin e shpërndarjes së specieve.

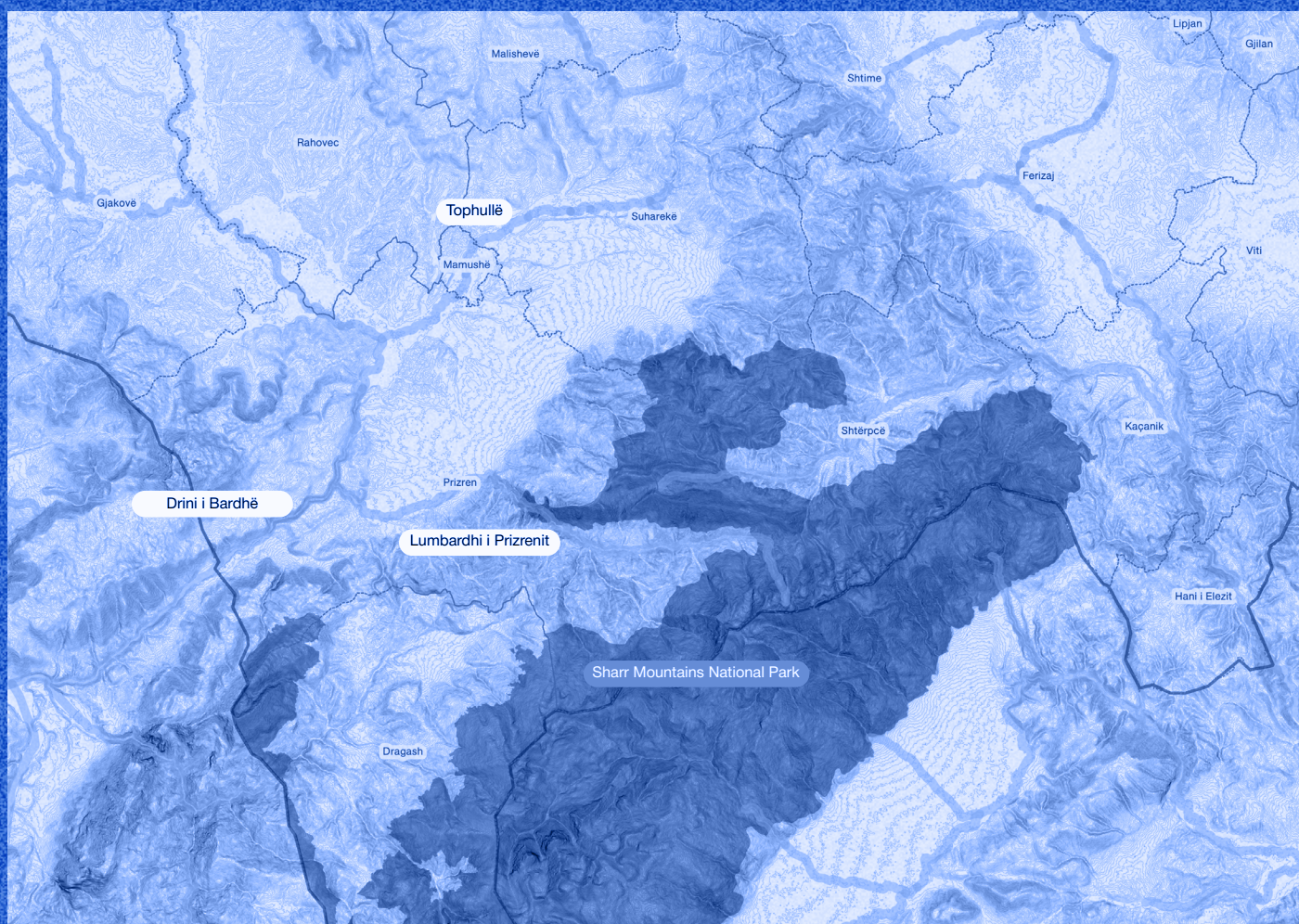
Dokumentimi i të dhënave të reja në nivel kombëtar, si *Limnephilus extricatus*, thekson edhe më shumë se biodiversiteti i ujërave të ëmbla të Kosovës mbetet ende i pakuptuar plotësisht dhe se vazhdimi i vrojtmeve dhe monitorimit është thelbësor. Në fund, ky studim ofron një bazë shkencore për veprimet e mbrojtjes si dhe një thirrje për mbrojtjen dhe restaurimin e habitateve të rëndësishme ujore – brenda dhe jashtë zonave të shpallura formalisht të mbrojtura.

QËLLIMET E PUNËS NË TERREN

3

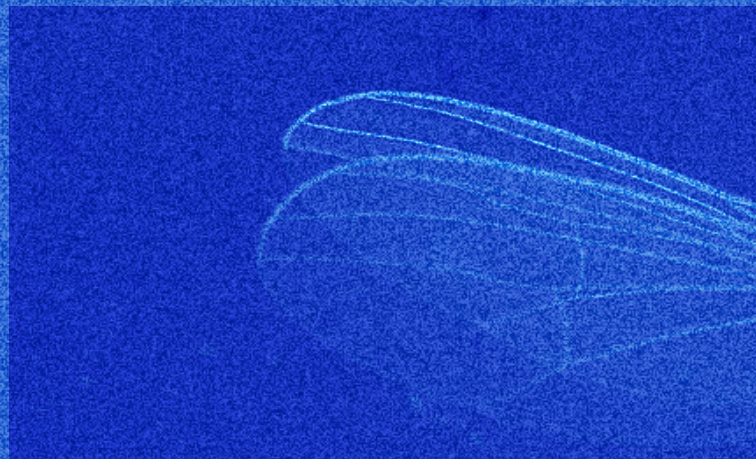
HULUMTIMET NË TERREN NDËRTOJNË NJË BAZË HAPËSINORE PËR BIODIVERSITETIN E UJËRAVE TË ËMBLA NË KOSOVË DUKE KOMBINUAR VROJTIME TË REJA, TË STANDARDIZUARA, ME BURIME HISTORIKE NË ZONAT PRIORITARE TË PRIZRENIT, SUHAREKËS DHE MALEVE TË SHARRIT. FOKUSI ËSHTË TE INSEKTET UJORE (TAXAT EPT) SEPSE CIKLET E TYRE JETËSORE LIDHIN UJIN DHE TOKËN, DUKE I BËRË TREGUES TË NDJESHËM DHE PARALAJMËRUES TË HERSHËM PËR NDOTJEN, NDRYSHIMET HIDROLOGJIKE, RRITJEN E TEMPERATURËS DHE FRAGMENTIMIN E HABITATEVE, NDËRKOHË QË MBËSHTESIN QARKULLIMIN E LËNDËVE USHQYESE DHE RRJETET USHQIMORE. DUKE REGJISTRUAR IDENTITETIN E SPECIEVE, BOLLËKUN DHE KUSHTET E HABITATIT, STUDIMI ZBULON NDRYSHIME TË HOLLA NË STRUKTURËN E KOMUNITETIT PËRPARA SE TË NDODHË DEGRADIMI I DUKSHËM I EKOSISTEMIT. NË MËNYRË KRITIKE, AI KRAHASON ZONAT E MBROJTURA DHE ATO TË PAMBROJTURA PËR TË TESTUAR SA FUNKSIONON MBROJTJA FORMALE, PËR TË NXJERRË NË PAH BOSHLLËQET EKOLOGJIKE DHE PËR TË IDENTIFIKUAR MUNDËSI ME POTENCIAL TË LARTË PËR RESTAURIM.

Harta e zonës së studimit, me fokus në Parkun Kombëtar të Maleve të Sharrit dhe peizazhin përreth, duke përfshirë sistemet kryesore të lumenjve si Drini i Bardhë, Lumbardhi i Prizrenit dhe Toplluha, në afërsi të vendbanimeve të Prizrenit dhe Suharekës.

METODOLOGJIA

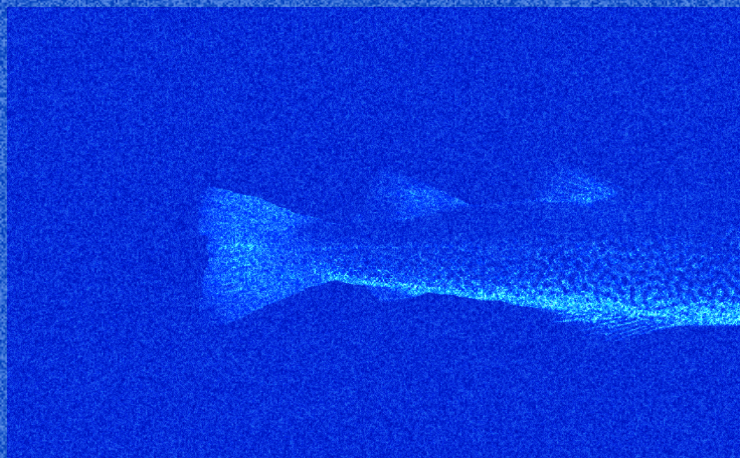
4

QASJA E PËRDORUR PËR MBLEDHJEN DHE ANALIZIMIN E TË DHËNAVE MBI BIODIVERSITETIN E UJËRAVE TË ËMBLA NË KOSOVË KOMBINON VROJTIME TË REJA NË TERREN ME TË DHËNA HISTORIKE, DUKE U FOKUSUAR NË LUMENJTË DHE ZONAT MALORE TË PRIZRENIT, SUHAREKËS DHE MALEVE TË SHARRIT. METODAT PËRFSHIJNË KAMPIONIMIN E INSEKTEVE UJORE (GRUPET EPT – EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA, TRICHOPTERA) SI TREGUES KRYESORË TË CILËSISË EKOLOGJIKE, PËRDORIMIN E TEKNOLOGJIVE HAPËSINORE PËR HARTËZIM DHE DOKUMENTIM, SI DHE STANDARDIZIMIN E PROCEDURAVE PËR TË SIGURUAR KRAHASUESHMËRI DHE BESUESHMËRI TË REZULTATEVE.

SPECIET ME INTERES DHE RËNDËSIA E TYRE

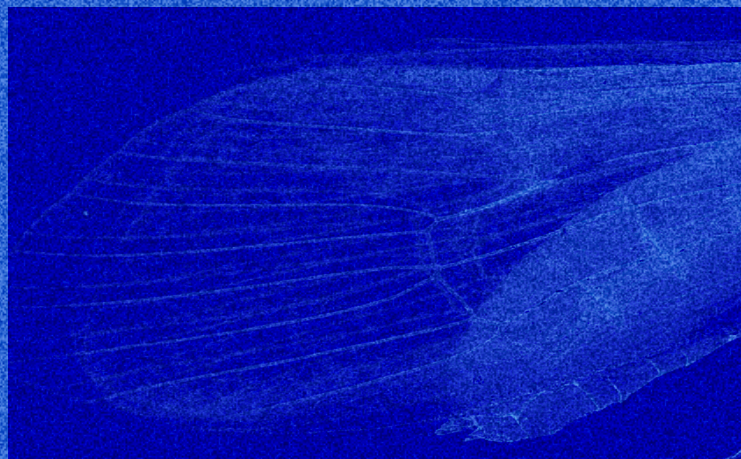
5

PËRZGJEDHJA E ZONAVE STUDIMORE ËSHTË BËRË NË TRI RAJONE ME KUSHTE TË NDRYSHME EKOLOGJIKE, DUKE MUNDËSUAR KRAHASIME MES HABITATEVE TË MBROJTURA DHE JO TË MBROJTURA, SI DHE MES ZONAVE PYJORE DHE JOPYJORE. METODAT E PËRDORURA PËRFSHIJNË TEKNIKA TË STANDARDIZUARA PËR MBLEDHJEN E INSEKTEVE UJORE, SI KURTHET ME DRITË UV DHE RRJETAT ENTOMOLOGJIKE, TË KOMBINUARA ME KAMPIONIMIN E LARVAVE DHE MAKROZOOBENTOSIT ME D-NET. MOSTRAT JANË IDENTIFIKUAR NË NIVEL TAKSONOMIK DUKE U BAZUAR NË ÇELËSA RAJONALË DHE LITERATURË SHKENCORE, NDËRSA TË DHËNAT JANË KRAHASUAR ME DATABAZA EKZISTUESE PËR VERIFIKIM. FOKUSI KA QENË MBI TAKSONET TREGUESE TË NDJESHME NDAJ NDOTJES DHE NDRYSHIMEVE KLIMATIKE (EPT), DUKE MUNDËSUAR VLERËSIMIN E STATUSIT EKOLOGJIK DHE KRIJIMIN E BAZAVE PËR MONITORIM AFATGJATË DHE RUAJTJEN E HABITATEVE UJORE.

STUDIMI NË ZONËN E MBROJTUR DHE JO TË MBROJTUR

6

STUDIMI U ZHVILLUA NË ZONA TË MBROJTURA DHE JO TË MBROJTURA PËR TË KUPTUAR GJENDJEN E BIODIVERSITETIT NËN PRESIONE TË NDRYSHME EKOLOGJIKE DHE REGJIME PËRDORIMI TË TOKËS. ZONAT E MBROJTURA, SI MALET E SHARRIT, TREGUAN SE HABITATET E INSEKTEVE TË SPECIALIZUARA UJORE PO TKURREN PËR SHKAK TË NDRYSHIMEVE KLIMATIKE, DUKE I DETYRUAR DISA SPECIE TË ZHVENDOSIN HAPËSIRAT E TYRE. KËTO ZONA OFROJNË MODELE TË VLEFSHME PËR STRATEGJITË E RESTAURIMIT, PASI RUAJNË KUSHTE TË PËRSHTATSHME PËR SPECIE TË NDJESHME. NGA ANA TJETËR, ZONAT JO TË MBROJTURA OFROJNË NJË PASQYRË TË TRANZICIONEVE EKOLOGJIKE DHE POTENCIALIT PËR RESTAURIM, DUKE TREGUAR MUNDËSITË PËR KRIJIMIN E LIDHJEVE DHE STREHAVE TË REJA PËR SPECIET E RREZIKUARA NGA PRESIONI KLIMATIK.

SFIDAT DHE MANGËSITË

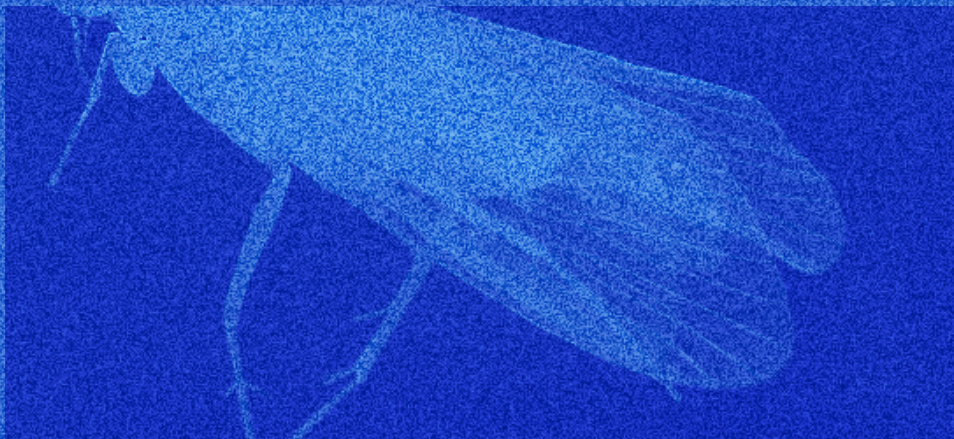
7

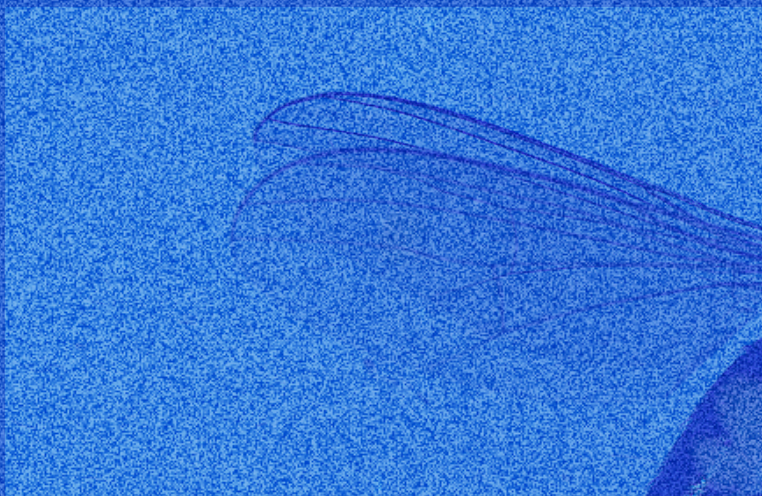
SFIDAT DHE BOSHLLËQET KRYESORE NË STUDIMIN E INSEKTEVE UJORË NË KOSOVË LIDHEN ME MUNGESËN E TË DHËNAVE BAZË DHE MONITORIMIT TË VAZHDUESHËM, VËSHTIRËSITË SEZONALE NË MBLEDHJEN E MOSTRAVE, MUNGESËN E SPECIALISTËVE TË TRAJNUAR DHE MUNGESËN E TË DHËNAVE HAPËSINORE TË DETAJUARA. INSEKTET UJORË JANË NDËR GRUPET MË PAK TË STUDIUARA NË RAJON, DHE TË DHËNAT EKZISTUESE JANË FRAGMENTARE E TË KUFIZUARA GJEOGRAFIKISHT, DUKE PENGUAR VLERËSIMET KOMBËTARE TË BIODIVERSITETIT DHE POLITIKAT E MBROJTJES. KY STUDIM KONTRIBUON DUKE GJENERUAR TË DHËNA TË REJA DHE TË SHPËRNDARA HAPËSINORISHT, DUKE VENDOSUR BAZËN PËR KRAHASIME RAJONALE, ANALIZA TË TRENDEVE DHE ZHVILLIMIN E STRATEGJIVE TË ARDHSHE TË RUAJTJES DHE RESTAURIMIT.

GJETJET NGA TERRENI DHE LABORATORI

8

REZULTATET E STUDIMIT TREGOJNË SE INSEKTET UJORË (VEÇANËRISHT GRUPET EPT) OFROJNË TREGUES TË QARTË MBI GJENDJEN EKOLOGJIKE TË HABITATEVE TË UJËRAVE TË ËMBLA NË KOSOVË, DUKE ZBULUAR NDRYSHIME MES ZONAVE TË MBROJTURA DHE JO TË MBROJTURA, SI DHE MES HABITATEVE PYJORE E JOPYJORE. SPECIET E NDJESHME U GJETËN KRYESISHT NË HABITATE TË RUAJTURA MIRË, NDËRSA ZONAT E DEGRADUARA SHFAQËN KOMUNITETE TË FRAGMENTUARA DHE DIVERSITET MË TË ULËT. KËTO GJETJE KONFIRMOJNË ROLIN E INSEKTEVE UJORË SI BIO-INDIKATORË DHE THEKSOJNË NEVOJËN PËR MONITORIM AFATGJATË DHE MASA RESTAURIMI PËR TË RRITUR REZILIENCËN E EKOSISTEMEVE NËN PRESION KLIMATIK E ANTROPOGJEN.

KJO PUNË TERRENI PËRFAQËSON NJË NGA PËRPJEKJET E PARA SISTEMATIKE PËR TË DOKUMENTUAR BIODIVERSITETIN E INSEKTEVE UJORË NË KOSOVË, SI NË ZONAT E MBROJTURA, ASHTU EDHE NË ATO JO TË MBROJTURA TË UJËRAVE TË ËMBLA. STUDIMI KA GJENERUAR NJË LISTË PARAPRAKE TË SPECIEVE, ME VËMENDJE TË VEÇANTË PËR TAKSONET EKOLOGJIKISHT TË NDJESHME, DHE KA FILLUAR HARTËZIMIN E SHPËRNDARJES SË TYRE HAPËSINORE. GJETJET E HERSHME SUGJEROJNË NJË NDRYSHIM TË QARTË SI NË DIVERSITET, ASHTU EDHE NË BOLLËK, MES ZONËS SË MBROJTUR TË MALEVE TË SHARRIT DHE ZONËS JO TË MBROJTUR PRANË PRIZRENIT, DUKE THEKSUAR VLERËN EKOLOGJIKE TË MBROJTJES SË HABITATEVE DHE POTENCIALIN PËR STRATEGJI TË SYNUARA RESTAURIMI NË ZONAT E DEGRADUARA.

Për EC:

EC Ma Ndryshe është organizatë me bazë në komunitet, e themeluar në vitin 2006, që angazhohet për zhvillim të qëndrueshëm me qasje gjithëpërfshirëse.

Aktivizmi i EC-it synon një Kosovë ku qeverisja demokratike është pjesëmarrëse, transparente dhe llogaridhënëse, duke siguruar që institucionet, komunitetet dhe palët e interesit të punojnë së bashku drejt një zhvillimi të qëndrueshëm.

Ky vizion promovon vendimmarrjen gjithëpërfshirëse, politika më të fuqishme dhe përfshirje më të madhe të publikut, duke siguruar që qëndrueshmëria të jetë pjesë përbërëse e qeverisjes si në nivel lokal, ashtu edhe në atë kombëtar.

Përmes koordinimit më të mirë institucional, hartimit të politikave të bazuara në dëshmi dhe angazhimit qytetar, angazhimi i EC-it synon të kapërcejë hendekun mes komuniteteve dhe institucioneve, duke siguruar që qeverisja e mirë të sjellë ndryshime të prekshme dhe afatgjata.

Deklarata e vizionit

“Fuqizimi i një Kosove elastike dhe gjithëpërfshirëse, ku komunitetet në mënyrë aktive formojnë institucione të qëndrueshme, të digjitalizuara dhe të ndërgjegjshme”.

Deklarata e misionit

“EC Ma Ndryshe përkrah qeverisjen demokratike dhe zhvillimin e qëndrueshëm në Kosovë duke nxitur zhvillimin e qëndrueshëm socioekonomik, kulturor dhe të gjelbër përmes edukimit digjital, kujdestarisë mjedisore, mobilizimit të komuniteteve, avokimit për vendimmarrje publike me pjesëmarrje dhe kultivimit të partneriteteve strategjike”.

